

ΔΙΚΤΥΟ 12

Παιδεία & Εκπαίδευση

ΚΕΙΜΕΝΟ 12.7

Παιδεία και εκπαίδευση

Το κείμενο δημοσιεύτηκε την 1η και 8η Μαρτίου 2009 στην εφημερίδα «Το Βήμα» από τον καθηγητή Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Δημήτρη Μαρωνίτη (1929-2016).

[§1] Δύο όροι που συχνά πυκνά εναλλάσσονται, σάμπως να πρόκειται για συνώνυμα, με ταυτόσημο νόημα και στόχο· θεωρητικό και πρακτικό. Η διάχυτη παρεξήγηση διευκολύνεται και από την ετυμολογική συγγένεια των επίμαχων όρων.

[§2] Ως ρίζα και κορμός ενός πολύκλαδου δέντρου, η λέξη Παιδεία (δυσμετάφραστη ή και αμετάφραστη στις ξένες γλώσσες) εμφανίζει εξελισσόμενο, σημασιολογικό και λειτουργικό εύρος και βάθος. Οι αρχές της ανιχνεύονται στον Αισχύλο και στον Σοφοκλή, δηλώνοντας κατ' αρχήν την τροφή και την ανατροφή ενός παιδιού, αλλά και την καλλιέργεια ενός δέντρου. Στον Πλάτωνα η λέξη σαφώς πλέον αναβαθμίζεται και αναδεικνύεται σε μέτρο γνώσης και αρετής, καλύπτοντας τελικώς τόσο την πλατωνική οντολογία όσο και την πλατωνική επιστήμη. Η ίδια λέξη θεωρείται στην ελληνική αρχαιότητα ενίοτε συνώνυμη της νεαρής ηλικίας, ενώ σκοπίμως συνάπτεται κάποτε τόσο με την παιδία όσο και με την παιδιά· σημαίνοντας την παιδαριώδη φλυαρία και ανοησία αφενός, το παίγνιο (ως διασκέδαση ή ως φιλόσοφη μέθοδο) αφετέρου. Στους Ρωμαίους η ελληνική παιδεία μεταφράστηκε όψιμα ως humanitas, και με το ιδεολογικό αυτό φορτίο υποστήριξε και υποστηρίζει εφεξής τις λεγόμενες ανθρωπιστικές σπουδές· άλλως πώς (κατά τη γνώμη μου κακώς): πειθαρχίες.

[§3] Πλησιέστερη ετυμολογικά και λειτουργικά προς τη ριζική παιδεία αναγνωρίζεται η μεταγενέστερη εμπρόθετη εκπαίδευσις, παράγωγη του ρήματος εκπαιδεύω, το οποίο, όσο βλέπω στα λεξικά, εμφανίζεται πρώτη φορά στον πλατωνικό Κρίτωνα, με τη σημασία του διδάσκω κάποιον κάτι ή εντυπώνω σε κάποιον κάτι με τη διδασκαλία -αυτού του είδους η εκπαίδευση αφορά ενίοτε και την προσαρμοστική άσκηση ενός ζώου.

[§4] Η λέξη εκπαίδευση έχει χρόνια τώρα εγκατασταθεί στη σχολική πρακτική, με ή χωρίς επιθετικό προσδιορισμό, για να δηλώσει κυρίως τις δύο πρώτες βαθμίδες της. Στις μέρες μας επικράτησαν οι όροι πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε αντικατάσταση της στοιχειώδους και μέσης, που συνολικά ορίζονται ως Γενική

Εκπαίδευση. Σε αντιδιαστολή προφανώς ο όρος παιδεία επιφυλάσσεται τιμητικά για την πανεπιστημιακού τύπου ανώτατη (πρόσφατα και ανώτερη) βαθμίδα.

[§5] Εξάλλου η παιδεία, εκτός τώρα σχολικών ιδρυμάτων, έχει διευρυνθεί και ως περιεκτικός όρος του πολιτισμού, στα κεφάλαια προπάντων των γραμμάτων και των τεχνών. Από την άποψη αυτή η μετάφραση της ελληνικής λέξης παιδεία στη λατινική λέξη *cultura* έχει το προσόν ότι μας θυμίζει τη ριζική σημασία της ως καλλιέργειας, σε μεταφορικό τώρα επίπεδο.

[§6] Επομένως, οι όροι παιδεία και εκπαίδευση δεν είναι ούτε ετυμολογικά και σημασιολογικά συνώνυμοι ούτε λειτουργικά ισοδύναμοι. Πράγμα που σημαίνει ότι η ευκαιριακή (μπορεί και σκόπιμη) εναλλαγή τους στη θεωρία και στην πράξη δημιουργεί σύγχυση εις βάρος και των δύο συντελεστών της κρίσιμης αυτής συζυγίας. Ζητούμενο επομένως παραμένει ο νηφαλιότερος έλεγχος, προκειμένου να διαφανούν τόσο τα κοινά όσο και τα διαφορετικά τους σημεία, που επιτρέπουν συγχρόνως τη σύγκριση και τη διάκρισή τους. Που πάει να πει ότι: παιδεία και εκπαίδευση βρίσκονται εξ ορισμού σε συμμαχική και συνάμα σε αντίπαλη σχέση. Κοινός τους παρονομαστής παραμένει η διαβαθμισμένη γνώση ως μάθηση, ασκημένη κυρίως εντός θεσμοθετημένων θυλάκων της πολιτείας, χωρίς να αποκλείεται και η ιδιωτική τους κηδεμονία, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνει τη μορφή ταξικής και οικονομικής υπεροχής. Από εκεί και πέρα αρχίζουν προφανείς και λανθάνουσες διαφορές, οι οποίες, ανάλογα με τον χώρο και τον χρόνο, αυξομειώνονται, χωρίς όμως να καταργούνται.

[§7] Αυτές προκύπτουν από τη διαφορετική τους φύση και τον αποκλίνοντα προορισμό τους. Δηλαδή: Η παιδεία είναι περισσότερο μέθοδος· η εκπαίδευση κυρίως πράξη. Η παιδεία είναι (πρέπει να είναι, για να μη παραβαίνει τον εαυτό της) λειτουργία λίγο πολύ ελεύθερη, κάποτε και ελευθέρια -επιλογή που αναγνωρίζεται στις προδρομικές κυρίως εφαρμογές των γραμμάτων και των τεχνών. Αντίθετα η εκπαίδευση ελέγχεται εκ προθέσεως εντεταλμένη. Η παιδεία είναι (οφείλει να είναι) προαιρετική· η εκπαίδευση θεωρείται, και σωστά, υποχρεωτική. Γενικότερα: Η παιδεία είναι σύστημα ανοιχτό, που αντιστέκεται (οφείλει να αντιστέκεται) στον άμεσο έλεγχο της πολιτείας αλλά και των ιδιωτικών φορέων, τουλάχιστον σε θέματα αρχής. Η εκπαίδευση προγραμματίζεται και περιορίζεται, κάποτε σε εκβιαστικό βαθμό, από τις μεταβαλλόμενες συχνά προθέσεις και ορέξεις της κυβερνητικής εξουσίας και του αρμόδιου υπουργείου, το οποίο επιμένει να ονομάζεται στη χώρα μας «Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων». Τέλος, η παιδεία υπόσχεται έρευνα και παραγωγή νέας γνώσης, που συμπληρώνει, διορθώνει ή και ακυρώνει την προηγούμενη. Η εκπαίδευση αντίθετα εκπροσωπεί και μεταδίδει την

κεκτημένη γνώση, δυσφορώντας συνήθως με τις πειραματικές μετατροπές και ανατροπές.

Δημήτρης Μαρωνίτης